

*en büyük edebi eseri, tanrıyı
ve en güzel ütoppyayı, anarşiyi
yaratabilmiş insana...
bunca yaratıcılıktan bunca bayağılığa düşebildiği için...*

İlksözler

Bu dünyadan ve dünyadaki varlıktan memnun olmamak; üstinsanı, insanın sahici ya da yabancılaşmamış halini, olmayan insanı aramak; teorilerle, pratiklerle, varlığı -ideal varlığı- yarına, geleceğe taşımak; geleceği, geleceğin geleceğini tahayyül etmek; ama tüm bunları, şimdiki zamanda, bu dünyada, mevcut halle yaşamak; zaman akarken, gündelik hayatın içinde, varlığın (varlıkların) asgari ve azami ihtiyaçlarını karşılamaya çalışırken, kendinin (başkalarının) cennetinde ve cehenneminde, kendiyle (başkalarıyla) kaçınılmaz olarak birlikte, ilişkiler kurarak ve ilişkilerden kaçarak, o geleceğin gel(e)meyeceğini tahayyül etmek...

İnsan: hayal kuran varlık, tahayyül ile gerçek arasına sıkışmış, kendini, sıkıştığı yerden dışarı, dışına fırlatan, sürekli, yaşayan, ölen.

İntihar etmeyip yaşıyor olmak; hayatın en büyük ve en basit gerçeği. Bu dünyayı ve bu varlığı değiştirme arzusu ile gündelik hayatı, olduğu gibi, geldiği gibi kabullenmenin, sürdürüyor olmanın zorunlulukları (içgüdü, istek, arzu, irade) ve zorlukları arasındaki gerilim; bu yüzyıl sonunda, kişiyi ve isyanını var kılan yegâne imkân.

Red ile kabul arasında, insan, gidip gelen ve hep aynı yerde -farklı.

Aynı yerde ve farklı. Zamanın düz bir çizgi olduğuna, zamanla birlikte kendisinin de ilerleyeceğine, değişeceğine, değişmesi gerektiğine inanan insan... Dünyadan ve hayattan umudunu kestikçe, dünyanın ve hayatın altında kaldıkça kendini kemiren insan...

Yaşıyor olmak, her kuşak ve kişi için, bugün, burada, olabilmek için, kalıcılışmak için, didinmek, hep daha fazla: malın, mülkün, edimin ve sözün fazlası için.

İnsan bu, eyleyen ama bilmeyen; esersizliği, tek eserin hayatın kendisi olduğunu, hayatı hayat olarak karşılayıp uğurlamak olduğunu... kurumlaşmanın, çalışmanın, gücün ve iktidarın hayatı hayat olmaktan çıkardığını bilmeyen insan: ortak hiçbir şeyleri olmayanların ortaklığını bilmeyen insan...

İntiharsız; İki İmge...

Geçen yüzyıl sonunda Munch'un *Çığlık*'ından bu yüzyıl sonunda Beckett'e –*Watt, Murphy, Molloy*'a...– varan, zaman, akan.

Çığlık: açık havada, dışarda; ağızdan ayrı, bağımsız, süreğen bir varlık gibi. Çığlığı atan kişi, o haliyle kalmış olmalı, bakışlarında dehşet, ağzı açık. Çığlık, kamusal bir ortama bırakılmış sanki, bir Logos, Kelam, Söz olarak. Çığlık atan, umutsuz, kalakalmıştır, tek başına, bir köprüde –gidişte, geçitte, yol üzerinde– şaşkın, çaresiz; “gidişte, geçitte, yol üzerinde”: ufuk var henüz (devrimler ve karşı-devrimler...); “şaşkın, çaresiz”: arayışın ve başkalarının ortasında, peşinde.

Watt, Murphy, Molloy: Virane bir odanın sınırları içinde, bir koltuğa kendini bağlamış, sallanıp duran, başkaca kımıldamayan; zamanın akışı, beklemek, tek anlam (dönmüş çünkü, ufuktan, ya da geri gelmiş, varamadan, ama yaşamış, yaralı, örselenmiş, deli ve yorgun); konuşamayan, kimi zaman kekeleyen, çoğu zaman sesi hiç çıkmayan... Görülenin, işitilenin karşısında çığlık bile atılamaz artık; dilsizlik ve hareketsizlik kamusal ortamdan özel mekâna

taşınmış olsa da, çokluk, çoğunluk duygusudur ağır basan. Kimse tek başına değil, kimse bir köprüde değil. Herkes, tek tek ve anonim, çok ve adsız. Bu nedenle, trajedilerini komedi gibi yaşayan ve yaşatan bu insanlar için, eylem bir yana, intiharı mümkün kılan hareketlilik bile yok artık. Ölüm –sürenin dolması beklenirken– bir rastlantı, kaza, olmadık hal, eli kulağında olan ve gelmeyen, *Godot*, geldiğinde...

Bir yüzyıl sonundan öteki yüzyıl sonuna insan; sözü, bakışı ve bedeniyle, tercihi intiharsızlık olan insan; boşluğa bakan, boşluğu gören, boşluğun içini oyan –sözü, bakışı ve bedeniyle– insan; ütopyasına yer açmak isterken kendi heterotopyasını kuran... Kapanan, kapatılan insan, hayatsız, dünyasız; ruhu, –boşluğun ta kendisi değilse ya da pazarda bir meta– tevekkül ile delilik arasında...

Hayatta, ayakta kalmaya çabalama hali ile çaresiz ve ümitsiz bir isyan arasındaki gerilimde yatar yüzyıl sonu insanların tevekkülü, deliliği...

1. Bölüm

Hayattan Kaçışın İmkân ve İmkânsızlığı Üstüne

Kurumun gölgesi düştü: gündelik hayat... Gün, gündüz, aydınlıkta yaşayan, aydınlıkta yaşanan, sabahdan geceye, uyanık süremiz, gündelik hayatımız –ve ötesi; rüyalarımız, geçmişi ve geleceği hep yeniden tasarlayan, kurgulayan, kurcalayan varlığımız; mevcut halle namevcut ideal arasına sıkıştırdığımız dünya ve biz... Hayatımızın nerede ve nasıl kurulduğu, sürdüğü; ilişkiler, retler ve kabuller; katlanma ve bağışlama; hırs ve feragat; esir ve özgür ömürler...

Hakikat –hayat–, her bir ömür için, buradaysa ve bu kadarsa; tüm felsefe tarihi her koşulda –onaylayarak ya da reddederek, imkânsızlıklar ya da ümitlerle, yokluklar ya da çarelerle, tespitler ya da ütopyalarla– gündelik hayatı katlanılır kılma çabasından başka bir şey değildir.

Gündelik hayat... her gün –gece değil, gün– yeniden başlama gücünü hırstan ve hayalden alsa da, belki yalnızca bir lanetle (“böyle” yaşıyor olmanın, memnuniyetsizliğin ve başka türlü olabirliğin laneti), hatta şiddetle (lanette saklı, gizli, belli belirsiz ama sınırlı bir şiddetle) yaşanır; açılabilir kaçış yollarıyla, tüneller, labirentler, çıkmaz dehlizlerle, yoklukla, yaşanır, katlanılır, karşı çıkılır...

Burada ve bu kadar: firarı arzulayan bir ömür, zamanın ve mekânın tahakkümü karşısında, toplumun ve kurumların dayattığı gündelik hayat karşısında, bu yüzyıl sonunda (ve başında), kendi yokluğuna şen bir bilgi gibi ağıt yaktığında, ağıt ağıt olmaktan çıkar ve bir lanete dönüşür –belki.

Çünkü:

İntihar etmeyip yaşıyorsak, anlamın büyüklüğünden değil, hayatın içine düşmüş olmaktan, muzır bir merak ile ıstıraplı bir inadın götüreceği yeri görme isteğinden; bir de, üstüne üstlük, şahsi duruşun gölgesinin topluma bir lanet olarak düşmesini diliyor olmaktan başka bir anlamı yoktur her güne yeniden başlamanın.

Hayata ve Ölüme Dair; Yine de...

Doğum, bir yere, bir zamana. Ve doğuş, istilaya uğramak: geçmişin, ailenin ve çevrenin istilasına. Kişi bir uzantı artık; ailenin, çevrenin, toplumun, kuşağın, tarihin uzantısı. Yaşayan ve ölü bir tarihe, tasarı ve hayallere eklenir kişi; içselleştirir ya da dışlar tüm bunları, ama sonuçta, bir amaç ve anlam edinir kendine: Soyun, toplumun, kurumların yeniden-üretimi. Amaçta ve anlamda ortaklık, herkes gibi, “içerden biri” olmak, kurallara ve hiyerarşiye riayet etmek, mertebeleri birer ikişer tırmanmak; hayatta kalma, tutunma gücüne ve iktidarına sahip, mutlu kişi!

(Dünya, imkânlar silsilesi olarak, oradadır. Keşfedilecek ya da keşfedilmiş kaynaklar, araçlar, yollar, tehlikeler ve sığınaklar. Kendi için mümkün bir konum tasarlayıp kendini o konuma fırlatma gücünü bulan mutlu kişi, ilerdeki imkân adına, varoluşunu taşısa da terk etse de, her halükârda, eylemde bulunmuş olur; eyleyen insanlar yığını, kitle; buyuran ve itaat eden.)

Hayat, nedensiz, var. Bunun farkında olmak ölü- mü bilmekten daha korkutucu. Ölüm, yokluk, ya- şayanların hafızasına eklenen; hayat ise, varlığıyla, ilişkileriyle hissedilen, kendini hissettiren, anlam ya da anlamsızlık, gerilim. Hayatın yalnızca var olması, hatta varolmak zorunda bile olmaması, ölümü de içermesi, insana dehşet verir, hayata tutunur, var- lığını kalıcı, sağlam kılma gücünü, kendini sağlam kılarken ise neredeyse geri kalan her şeyi tahrip etme gücünü, iktidar gücünü arzular insan; ölü- müsüzlüğün, ölümsüzlüğünün kanıtı olarak yarattığı toplumsal ve kurumsal her şeyin aslında ölümü çağrıştırdığını, ölümü çağırdığını göremeyecek ka- dar körleşir. Arzusunda, arzusuyla, kördür o, hayatı –doğadaki ve kendindeki hayatı–yok eder. Gündelik cehennemi cennete çevirme arzusu: Nedensizliğe (esersizliğe) tahammülsüz insanın, hayatın hayat olarak varlığına katlanamayan insanın, bedeli kor- kunç, nafile arayışı, aldanışı ve aldatışı...

Doğum ile ölüm arasına sıkışan her şey, tüm ya- şantılar, ölümün tesadüflüğü karşısında eksik kal- maya mahkûm. Ve hayat, kaçınılmaz ilişkileri ne- deniyle, hep başkasına dönük: Eksiklik, yetersizlik, muktedir olamama, hayatın özü, özrü. Ortaklaşıl- an tek şey, başka hiçbir şeye gerek duymayan yoksun- luk hali. Hayatın tüm hareketi, bir sona –amaca- varmak değil, tamamlanmamışlığın, tümlenemeye- cek olmanın yol açtığı acele ve karmaşa yalnızca; bir nehrin sürekli akışı, rüzgârın uğultusu, kuşların sesi, fillerin yürüyüşü ve insan... (Ve bilmeme hali; tümlenemeyeceğini bilmeyen insanın cehaleti, iç sıkıntısı –doğada bilgi yok ki, tasasız doğa!) Yola çı- kılan yer, sayısız yerlerden biri, hem rastlantı hem zorunluluk; varılan yer, varılacak yerler gibi, ara is- tasyon, ama varılan her yer, her an, ölümle yüz yü- ze, varılacak nihai yer olabilir; ömür hep arada, or- tada, kesişen, ayrışan, devinen... ve insan, doğanın, hayatın mirasına rağmen, bu mirasla birlikte –kendi tekil yaşantılarını deneyerek kuran insan– hep ye- niden başlar, nedensizliğine, anlamsızlığına anlam arar, uydurur.

Yaşamak; sonsuz, sabit ve nesnel zamanın rastlantısal süresi boyunca var olmaksızın, öncelikle zaman (ve tarih) kuşatmış demektir hayatı, sonra da –yine zamanın (ve tarihin) ürünü– genetik, kültürel ve toplumsal etkenler (parçalayamayacağımız, indirgemeyeceğimiz bir bütün oluşturduğundan, çelişik ve kaotik bir bütün oluşturduğundan, sözcüklerin çokluğuna sığınarak adlandırabileceğimiz biyo-psiko-sosyal varlığımız).

Yaşamak, köleliktir; zamanın ve mekânın kuşatmasını veri almaktır, özgürlüksüzlüğün kabulüdür. İnsan, doğmuş olmanın azabını, hayatın köleliğini kabul ile tanrılaşma isteği arasında gidip gelerek teskin etmeye çalışır. İnsan olmak tanrı da olmaktır; simgeler yaratıcısı insan, tanrıları –Ethika’yı ve Estetika’yı– yaratırken, eşzamanlı olarak, köleliğinin toplumsal kurumlarını –iktisadı, dini, politikayı...– da yaratmış, köleliğine kölelik katmış, sonra, tanrılarıyla birlikte kendini de öldürmüştür. Doğada kültürel ortam yaratabilen, salt hayatta kalma güdüsünün ötesine geçerek simgesel yaşantılar içine girebilen insan, yalnızca doğanın doğallığına aykırı davranmakla kalmamış, kendi insanlığına

da aykırı düşmüştür. Dili, konuşmayı, resmetmeyi, yazmayı bilen insan, kendine ve doğaya yabancı, dolayimli insan, “başka” bir doğanın insanıdır artık: doğa olmayan doğanın...

Doğmak; zamanın, doğanın ve toplumun sınırlandırdığı, daraltılmış bir uzamı işgal etmekse eğer, var olma, var olma istenci –beslenme, barınma, hayatta kalma, üreme...– ve bu istencin ortaklığı, sorumluluk, ilişki etiği ve estetiği –tinsellik– kaçınılmaz olur.

İnsan; yegâne etik ve estetik varlık, katil ve kurban, ne iyi ne de kötü –iyi ya da kötü olsaydı, bu özü açığa çıkarmak ya da bastırmak yeterli olurdu–, yalnızca müphem. Yüz yüzeliğin, ortaklığın, karşılıklılığın ilk çağrısı, öteki kişinin sorumluluğuna yönelik ilk çağrıdır bu müphemlik: Başkası, ben, tüm müphemliğiyle oradadır, tüm müphemliğimle oradayımdır, oluş halindedir, oluş halindeyimdir, oluş halindeyken gelmiştir, oluş halindeyken gelmişimdir; ilişki, özgül bir süreç olarak böyle şekillenir, katillik ya da kurbanlık, iyilik ya da kötülük, hepsi ve hiçbirisi, başka...

İnsansızlaştırıcı Toplum: Müphemün Sonu...

Ve toplum; insanın zavallılığının, doğa karşısındaki aczinin ürünü; diliyle, sözüyle, kurumlarıyla, hiyerarşisiyle, ritüeli ve gündelik hayatıyla, doğanın katili, insanın katili, toplum...

Toplum; kendini tekrarın hikmetine borçlu olan...

Toplumsallaşma, tekrar yoluyla alışkanlık yaratarak, zamanın akışına ve gündelik rutine uymasındır kişinin. Süregelmek: türün, soyun, toplumun, kurumların sürmesi, yetişkinlik ideolojisi –iş, güç, zürriyet sahibi birey–, hayatta ve ayakta kalma teorisi...

Aile, çevre, sokak, okul, işyeri, kışla...; herkesleştirici iktidar odakları, büyümenin, inisiyasyonun mekânları. Gençlik, delikanlılık, genç kızlık ideolojisiyle yüceltilen beden, yüzey, maske. Erkeklik ve kadınlık, belirli ve tanımlı, maskenin işlevsel hali.

“Olması, olunması gereken”: insan varlığının önüne konulan, çizgisel zamanın hedefi olan soyut kavramlar; yalnız beden değil, ruhun da cenderesi.

Kalıp koyucu, tekrarlatıcı toplum, ezberletir ve karbon kağıdıyla çoğaltılmış yaşantılar saçılır ortalığa, birbirinin aynısı ve soyut...

Toplum, hoşgörerek (hoşgörü, güçlünün silahı, gözdağı...) ve bastırarak, iktidara davet eder. Yemin töreninin yeri ve zamanı, topluma, tarihe ve kişiye göre değişse de (uyumlu, uysal kişi taltif edilir, rütbelendirilir; ya da pişmanlık belgesi imzalatılır kişiye, boyun eğdirilir ve toplumun sempatican bir unsuru olarak, düzelebilir, ıslah olabilir bir sürü aday olarak kabul görür) içerik hep aynıdır: Evcilleşmişlerin paylaştığı yetişkinlik ideolojisini benimsemek; kopuk, parçalı yaşantılardan oluşan toplumsal rolü ciddiyetle yerine getirmeye çabalamak; yapmacılığa, gösterişe ve yalana dayalı bir tükeniş; roller güçleştikçe silikleşen, hiçleşen benlikler; “sahip olma” fiilinin –aileye, işe, otoriteye, mal mülke vs.– mülkiyeti altındaki hayatlar...

İnisiyasyon tamamlandığında, kişi, emir alan ve emreden, ezen ve ezilen özellikleriyle, hiyerarşinin

bir yerine –yukarıya, aşağıya, ortaya; ama asla dışına değil– yerleşmiş olur. Aile, okul, kışla, ibadethane sıralarından başarıyla geçmiş, bir işe girmiş ve aile oluşturarak silsileyi devam ettireceğinden kuşku duyulmayan; çalışmaktan, ibadetten, toplumun tüm vecibelerini yerine getirmekten kaçınmayacağına emin olunan, güvenilir kişi, kendi gibi güvenilir diğer vatandaşlarla birlikte, seçme ve seçilme hakkını kullandıkça, bol bol görünüp bol bol konuşarak, görüntü ve gürültü bolluğuna katkıda bulunduğça, sistem, sırtının yere gelmeyeceğinden emindir.

Çocuk, tüm yaratıcılığı, oyunculuğu ve hayal dünyasıyla doğar. Her şeye muktedirdir: Tekrar hariç, disiplin ve çalışma hariç. Ama aile ve okul, toplumsallık mikroplarının ilk aşalarını yapan bu iki kurum, yaratıcılığı, oyunculuğu ve hayali iğdiş eder. Hapishaneye ve kışlaya özgü bir eğitim, gelecek kavramını sıringalarken, bugüne dair arzu ve merak yok edilir. Korku yoluyla öğretilen her şey, güvensizlik ve suçluluk duygusu yaratır. Deneyim ve yanılğı –oyunun ve yaratıcılığın bu iki temel unsuru– yerini basmakalıp değerlere, modellere bırakır; saldırganlık, hırs ve sahip olma, hiyerarşinin

basamaklarında bir an önce yer alma güdüsü gelişir. Aile ve okul, parazit bir toplumun, üretim, tüketim ve gösteri toplumunun bekleme salonudur. Kapı açılır ve herkes sahnedeki yerini alır, bir yetişkin olarak.

Çalışmak, ister ahlâki olarak –“çalışmak yüceltir”, “çalışmak özgürleştirir”–, ister araçsal olarak –“daha iyi yaşamak için”, “yarın için”, “tatiller için”, “çocuklar için”, “emeklilik için”...– düşünülün, sonuçta, ne yaratıcı ne de şahsi bir edimdir. Süreğen ve kalıcı kılınan tek şeyin, insansız ve soyut kurumların bekası sağlanırken, çalışma, olmazsa olmaz bir döngü olarak, çalışanın daha çok tükenmesine ve tüketmesine yol açar, böylelikle, sistemin tüm alanlarını besleyen kılcal bir ağ işler kılınmış, genişletilmiş olur. Çalışan, tüketen, tükenen ve eğlenen insanlar –bunları yapamayan, özenen ve arzulayanlarla birlikte– bu ağın simgelerinden çeşitli kimlikler edinir, kurumlarla ve herkesle özdeşliğin, anonim nazların gururuyla, (potansiyel ve fiili) birer iktidar odağı olarak dolanırlar ortalıkta. Niceliksel olanın ve hızın tahakkümü altında, maddi ve manevi her şeyi tüketme yetenekleri, onları, hiyerarşinin

basamaklarında yükseltirken, insan olarak aşağılar.

Yetişkinlik ideolojisine uygun davranmanın ödüllü, hayatta (ayakta) kalmaktır. Efendi ya da köle olmayı, hem efendi hem köle olmayı kabullenmek, şiddet içerir: tutunmak, pençeleri geçirmek, kurumsallaşma ve ölümsüzlük arzusu. Bu amacı destekleyen her araç ve simge kabul görür; hayatta kalıyor olmak yeterlidir.

İnsan, artık şeffaf, tanımlı, açık...

Tarih; Başka Türlü, İmkân, İhtimal ya da Romantizm

Toplum; hayatın köleliğine ek. Saat, gün ve mekân: hayatın parçalanması.

Ve tarih, şimdi ve burada yaşıyor olmanın arka planı olduğunda, kişi, yarın umuduyla, bir paradoks olarak, ancak bugüne ve bugünün gücüne bel bağlar.

Tarih bu; gerçek olanın doğru olarak kabul edildiği...

Tarih, isyan ettirir: Gerçek olan, bugün olan ve bugünün gücüdür çünkü, hayatta ve ayakta kalan...

(Mağlup olanlar, bastırılmış, susturulmuş olanlar da söylemleştirdi artık seslerini. Tarihsiz ve dilsiz insan, tarihin gönüllü mağlupları kaldı geride, isyan edecek...)

İnsan teki, ileriye ve geriye doğru atıldı tarihte, kendini fırlattı, ya bir proje peşinden ya da kendini bir proje kılarak; ve neredeyse hep düştü. Ütopya ve hareket, toplumu ve iktidarı odak aldıkça, yetişkinlik ideolojisi kazandı zaferi: galipler de mağluplar da bu ideoloji ekseninde yazdılar tarihi.

Modern, çağdaş insan, hem bireysel hem toplum-

sal, kitle: Ortaklıktan ve dayanışmadan yoksun, tek başına ve darmadağın, tekliğini, her şey olabilmenin (hiyerarşinin bir yerlerinde yer tutabilmenin) işareti olarak gören insan; ve anonim, kitlenin, sürünün içinde eriyen, nicelik olmaktan öteye gidemeyen insan.

Kitle, iktidarla hep ilişki içinde oldu: ayakta ve hayatta tutarak, yıkarak, yenisini kurarak. Yüzyıl başından yüzyıl sonuna giderken, kitle ile iktidar arasındaki mesafe azaldı: Kitle-iktidar, bu kütleli kuvvet; tarihin paradoksu olarak, aynı potada eridi.

Anonimler Çağı

Sesli yığınların gölgesi altında bir yüzyıl sonu ya da yüzyıl başı!

Kitleselliğin her türünün tüm emareleriyle belirlediği, kitlelerin yüzyılı!

Neredeyse tüm fiillerin (ayaklanmak, devirmek, saldırmak, üretmek, seçmek, tüketmek, göstermek, görmek, seyretmek, bilmek, bağırarak, gürültü yapmak, ölmek, öldürmek...) toplumsalın hizmetine sunulduğu bu dünyada, sesli yığınların gölgesinde yaşamak zorunda artık insan teki.

Yokluklarına ve yoksunluklarına rağmen, iktidarın ve gücün hem kurbanı hem de celladı olan (kurban ve cellat olarak iktidarı ve gücü sürdüren) kitlelerin; yığınsallıkları, devletleri, kurumları, hiyerarşileri ve sistemleriyle insan tekini ezen baskısına maruz kalmaktır, burada ve şimdi yaşamak.

İktidar ile kitlenin, aynı gayri şahsi –yüzsüz– ilişki içinde birbirine geçtiği, iktidarın da kitlenin de kendi yüzüyle dolaşmadığı, edimin toptan, anonim ve temsili olduğu bir yüzyıl sonu ya da yüzyıl başı!

Kitleler, iktidara (iktidar istemek için bile) karşı çıkmak yerine, iktidarı destekliyor, alkışlıyor; destekler ve alkışlarken, kendi dışlarındaki, üstlerindeki bir kurumu, yüce bir makamı değil, kendilerini, anonim içlerini, yüzlerini, yüzeylelerini destekliyor ve alkışlıyorlar.

Sonun ve yıkımın çağı: Herkesin (en azından görüntüsünün, aşırı-gerçek görüntüsünün) iktidar sahibi olabildiği böyle bir çağda, değişim, dönüşüm özelemlerinin taşıyıcısı olabilen kitlesel bir özne yok artık. Kitleler adına iktidara el koyan seçkinler de yok. Topluma, hatta tüm dünyaya önerilerde bulunan devrimciler, reformcular yok. Kültürün popülerleştiği, bilginin kuru bir yığın halinde erişilir kılındığı bu enformasyon (dezenformasyon) bombardımanı çağında; her konunun yığınlarca bilindiği, tartışıldığı, herkesin her konunun uzmanı olduğu bu niteliksizlik çağında, herkesin seçkin olarak ad-

landırılması mümkün olduğundan, kül yutmaz kitleler kendi adlarına hareket edebiliyor artık.

Ezilmişliklerinin ve sömürülmüşlüklerinin bilincini, yarın kendilerinin de ezip sömürebileceklerinin garantisi olarak taşıyan kitleler! Dışardan bir eylemin ya da sözün alımlayıcısı olmayan, bu eylem ve söz bolluğu ortamında içerden ürettikleri kendi nafîle eylemlerinin ve sözlerinin taşıyıcısı, erişilmez kitleler! İktidarın eli, kulağı, kafası, cinsel organı –eril ve dişil– kitleler; hem efendi hem köle... Ve iktidar, kitle-iktidar, kendini dağıtırken bile yeniden-üreten çoğul iktidar...

Ölümsüz Anonim

Her şeyi gören, duyan ama sesini çıkarmayan, çıkarılamayan insan yığınları olduysa eğer tarihte; bunlar içinden bir azınlığın muhtemel isyan duygusunu içinde taşıdığı ama ifade edemediği, engellendiği de varsayılabilir. Günümüzün, onca görüntü ve gürültü ortasında, hiçbir şeyi görmeyen, duymayan ama avaz avaz bağırان, fal taşı gibi açık gözleriyle her taşın altına bakan, kör ve sağır kitlesi ise içinde hiçbir şeyi saklayamıyor artık. İçi dışı bir, engellediği, bastırdığı hemen hemen hiçbir şeyi yok. Her şeyi dile döküyor kitle, sözleştiriyor, sesini silah gibi, balıyoz gibi kullanıyor. Herkes, tek başına ve anonim, kendi gücünü ve şiddetini, kurumlar karşısındaki el pençe divan duruşundan alır.

Ölümsüz iktidar-kitle sistemi!

Sürekli can çekişen ama ölmeyen, ölmemesi için efendilerin de kölelerin de ellerinden geleni yaptıkları bu sistem; hem öldürür (doğayı ve insanı, etiği ve estetiği), hem de yaşatır: açık yara gibi, irin gibi, kan kaybıyla, bilinç yitimiyle, kısmi felç halinde, lağımında ve pisliğin ortasında, üst baş kan içinde, elde bayrak, ağızda küfür, gözlerde linç isteği...

Sistem, el ele, el birliğiyle, genişler, esnektir: Yitirdiği şeyin kendi hayatı olduğunun farkında olmayan bön ve budala yığın, seve seve yer aldığı sistem içinde itişip kakıştıkça, basamak sayısı sürekli artan merdivenin en altlarında herkes birbirini ezip tırmanmaya çabaladıkça, sistem yaylanır, esner, herkesi kapsamayı bilir. Üretim, tüketim, seyir, eğlence, boş zaman, görüntü, gürültü, iktidar hırsı... dışında kalma ihtimali taşıyan; ya “birey olma”, “farklılık”, “marjinallik”, “özel hayat”, “muhaliflik” gibi söylemlerle emer, denetim ve pazar içi kılar, ya da “toplum düşmanı” olarak damgalar, anarşist, terörist, bölücü, deli, meczup, aşırı, romantik... diye adlandırıp tanımlayarak, dışlar, kapatır, fiziksel olarak imha eder. Herkesleşenler, herkesleşmenin huzuru ve güveni içinde mutludur artık.

Suç Örgütleri: Kurumlar ve Kitleler

Toplumsallık, kitleleri ve kurumlarıyla, dorukta. Birey ve hayalleri pazarın güvenilir ellerine teslim edilmiş; özel hayat kamusalın tahakkümü altında; kamu, tamamen kurumsal ve hiyerarşik, güvenlik, gözetim ve denetim ağından ibaret; suç ortaklığı, iktidar ortaklığı, toplumsallığın, kamusalığın yegâne bağı...

“Her büyük servetin arkasında bir suç gizlidir” diyen Balzac’tan, “mülkiyet hırsızlıktır” diyen Proudhon’a; eşitsizliğin kaynağını, etrafını çevirdiği toprakları kendinin kabul ederek, eline aldığı sopayla burayı koruyan ilk insanda gören Rousseau’dan, “banka soymak değil, banka kurmak suçtur” diyen Bakunin’e... toplum tarihi, paranın ve sopenin iktidarının –iktisadın ve politikanın– yegâne temeli olarak suçun tarihidir.

Başta devlet olmak üzere, hiyerarşik bir sistem halinde örgütlenmiş tüm kurum ve kitleler, suçun varlığı etrafında buluşurlar. Servet edinmeyi, serveti koruma ve artırmayı kural edinmiş toplum, gücünü, işlediği cinayetlerden, ardındaki kan miktarından alır.

Cinayet şebekesi halinde örgütlenmiş toplum, doğadaki ve bireydeki başkalığı –öteki canlı türlerinden çocukluğa, hayallerden duygulara, zekâdan yaratıcılığa dek– imha eder. Kendi hükümranlılığına ve tahakkümüne zarar verecek başkalığı imha ederken, aynının aynı kalabilme koşulunu da ortadan kaldırdığını, toplumu hayatsızlığa, zombi gibi ölümsüzlüğe mahkûm ettiğini fark etmez.

Hareketin ve hızın başat hale geldiği bu çağ sonunda, yaratıcılık, duygu ve zekâ yoksunu insan, suçu genelleştirdi. Hareketin, hızın öncesi ve sonrası arasında yalnızca bir tür kilitlenme hali, zihinsel ve bedensel aptallık, bellek yitimi, uyusukluk ve sarhoşluk kol geziyor. Hareketsizliği değil, hareketliliği besleyen bu kör kargaşa; güç kaybettikçe daha fazla harekete, sonuçta daha büyük yok oluşlara dönüşmeye, parçalanmaya, atomize olmaya hızla ilerleyen, potansiyel bir “faili meçhul” şiddet şeklinde, artık pusuda beklemek yerine, hayatlarımızın sıradan, vazgeçilmez unsuru olarak her yerden içimize işlemekte.

Rutin Bakış, Operasyonel Görüntü

Kan aydınlıkta dökülür.

İktidar-kitle görmek ister; görmesi için ise görünür olmak, onun ışığını yansıtır olmak, ışığına yanıt vermek, yapay da olsa (özellikle yapay olarak) ışıklandırılmış olmak gerekir.

Görünür olmak gözetlenir olmaktır, tanımlanmış, adlandırılmış, sınıflandırılmış olmaktır. İktidar-kitle, görmek/gözetlemek için görünür olmayı yeterli bulmaz, görünür olmayı istemeyi, arzulamayı da zorunlu kılar.

Gözetlemek, gözetlenir olmayı bir özellik olarak benimsemiş kitleler yaratır: Gözetlenmeye uygun yığınlar, gözetlenmek için görünür olan, görünür olmak için şeffaf olan, içi dış olan yığınlar! Görüntü ve gürültü eseri, itirafçılar!

Kendini bakışa sunmaya, teslim etmeye alışkın yığın, iktidarların gözetleyiciliğinden hoşnut kalır, gözetlendikçe gevşer, “ayrısı gayrısı olmadığını” göstermekten haz alır, iktidarın gözünde meşrulaşmak için açıldıkça açılır, saçıldıkça saçılır.

Görüntünün ve gürültünün cazibesıyla kendini ortaya sermekten pornografik bir haz alan yığın,

gözetlemekten de aynı hazzı alır: Röntgencililiğin ve teşhirciliğin birlikteliği! Farklı olmadıklarını, genelini, vasatın içinde yer aldıklarını, iktidara, moda (ve medyaya) uyduklarını, paraya ve sopaya itaat etiklerini gösterebilenlere –tüm bunları farklılık söylemi içinde yapanlara– bu hayatta yer vardır.

Görme, görülme arzusu, gündelik hayatı parçalara ayırmış ve bu parçalar üzerinde denetim kurmuş iktidarların tatminsizliğidir. Gündelik hayattaki faşizmin temelidir bakış. Şiddet, bakışı örgütlemiş ve kurumsallaştırmış olanın, görünür olana, ışıklandırılmış olana dönük edimidir. Bu nedenle, “faili meçhul” şiddet, kurumsal-kitlesele şiddet, ancak gözetleyeninin, daima “yüzsüz”, “biçimsiz”, “gayri şahsi” olanın, dolayısıyla “sorumsuz” olanın edimidir.

Iktidar-kitle, çoğu zaman hiçbir yerde elle tutulamazken bir hortlak gibi her yerde belirir, gözetlediğini bildirir, sezdirir. Cezalandırabileceğini de... Dolayısıyla, imha etmediği yerde tedirginliği kalıcılaştırarak hizaya getirir. Devlet; gözle görülemez, elle tutulamaz olsa bile simgeler ve temsiller yoluyla devasa bir kuvveti seferber edebilen bu en

yetkin hortlak, daha ziyade, operasyonel bir varlık olarak örgütlenmiştir. Gündelik hayat, yeri ve zamanı ince ince hesaplanmış bir kuşatmanın, operasyonun alanıdır. Cinayet anlıktır; uzatılan, sürdürülen şey ise ötekilerin, sürüden geriye kalanların bakışına yöneltmiş olan operasyondur: gücün kendini gösterişi, görkemi, görüntünün ve gürültünün yalanı, yalan üretimi, dağıtımı ve tüketimi.

Iktidar ve iktidar kurumlarından biri olan devlet, yalana ihtiyaç duyar (iktidar ve devlet olmak isteyen de yalana ihtiyaç duyar). Kurumsal ve örgütlü yalan, medyatik yalan, kişisel yalandan farklı olarak, manipülasyonun ve dezenformasyonun tezgâhından geçmiştir; bu nedenle, gerçekten daha gerçektir, aşırı-gerçektir. Kitle, yalana ve hakikate aynı ölçüde yakın ve uzaktır. Açıklık ideolojisi herkesçe benimsedikçe, herkes itirafa ve günah çıkarmaya kışkırtıldıkça, herkes teşhirci ve röntgenci olmaya zorlandıkça, hepimiz, iktidar-kitle ortaklığı şiddetinin taşıyıcısı ve hedefi haline geliriz.

Iktidar-kitle karşısında açıklık, açık olma, her şeyin ortada olması, ortada olan her şeyin görüldüğü kadar –seste, sözde ve yüzde görüldüğü kadar, ek-

randa, basılı kâğıtta olduğu kadar; yüzey kadar– olması, görüntülerin eşdeğerliliği, hızla yer değiştirışı; değersizleşme, iç boşalması ve anlamsızlaşma: Deşmek amacıyla insanın içine yönelme, özünü açığa çıkarma çabası, iç yolculuklar yapıp bunları dışarı vurma, içi keşfetme! Keşfedildiği sanılan şey, söylenmiş şey kadardır. Kevgire dönen insan ruhu ishal olur... Ve iktidar/toplum, bu açıklık sayesinde, kapsadıklarıyla, içine aldıkları, dışladıkları ve imha ettikleriyle sürdürür varlığını.

Röntgencilikle teşhircilik arasında sıkışmış bir çağın temel özellikleri. Renksiz, katmansız, zevksiz, estetikten ve etikten yoksun bir dünya; dışkılarla, dışlarla, dışa çıkmış, deşilmiş içlerle, dışla aynılaştırmış içlerle, dışsız içlerle ve içsiz dışlarla dolu bir dünya. Örtülülüğün, perdeliliğin, peçelenmişliğin, gizemin, sırrın, mahremin, hakikatin yokluğu; yasadışının yokluğu: Şiddete açıklık!

Hayatsızlık

Modern hayat şiddet yoluyla arındırır: doğayı, ekolojik çevreyi, insanı, bedeni. Doğallık, çeşitlilik, başkalık, hisler, korkular, acılar ve sapmalar, steril (mikropsuz, kısır) bir hayat adına yok edilirken, aslında hayatın –ve ölümün– kendisidir yok edilen, insan doğasız ve insansız kılıdır.

Hayat, insan hayatı; estetik ve patetik, hislerin ve heyecanların beşiği –ne yazık ki... Kurallarla değil, kendiyile ve başkasıyla ilişki içinde, kendini ve başkasını hisseden insan artık yok. Kendiyile boğuşmayı da barışmayı da bilmeyen, kendini bilmeyen, aşağılık duygusunu güç yoluyla ödünlemeye çalışan insanların, sürünün, yozlaşmış, lafzî, hayat olmayan hayatı, ölüm olmayan ölümü, süreğen can çekişmesi... ve koma haline uygun düzenlenmiş kurumlar...

Hayat, hayat değil artık. “Bu dünya” ve “bu insan”, histen ve kendini hissetmekten yoksun, yalnızca edimler var, sayı ve hız olarak ifade edilen, boş ve nafile edimler. Yaşama ıstırabını dindirmenin, bu yüzyıl sonunda (ve başında) medyatik evrene (üretim-tüketim-seyir... evrenine, şiddete) sığınmaktan, görüntünün ve gürültünün içine girmekten, kendi-

ni bu görüntüde görmekten ve göstermekten, gürültüyü yankılamaktan başka çaresi kalmadı. İktidarlar, tıpkı felsefe gibi, olamı değil, olması gerekeni gösterdikçe diniyor –ve artıyor– ıstırabı insanın.

Bu yüzyıl sonunda (ve başında), insanın krizi ne geçici, ne de yeni bir uygarlığın kaotik başlangıcına işaret etmekte. Toplum, tüm devasallığıyla, yalnızca kendine işaret ediyor artık: Kurumlar –ve bir zamanlar insanın özelliği kabul edilen bilim, kültür, sanat...–, ilişkiler, hayatı hayat olmaktan çıkararak, insansızlaşmış yaşantılarla, kopuk, kesintili sekanslar ve çöksesli monologlarla birlikte, iktidarın ve tahakkümün birer işareti. Sürengen bir koma halini ilelebet yaşamaya mahkûm bu zombi uygarlığının kapısı, ancak bir faciaya, herkesi kapsayan bir felakete açık.

İnsan bu; katliam sanığı, bayağı, sıkıntı içinde, tatminsiz, ümitsiz, hırslı, baskıcı ve itaatkâr.

İnsana; Bir İhtimal Olarak...

İnsanın kaotik varlığı, bütünlüğünü borçlu olduğu kaotikliği, müphem hali...

İnsanın bir haliyle diğer halleri arasına sınır çekip, temel-tali, sahici-sahte ilişkisi kuran anlayışlar (Hegel-Marx çizgisinde kendinde-şey/kendi-için-şey, Heidegger'de otantik olan/olmayan hal, Nietzsche'de üstinsan, Freud'da ben/üstben...) hep insan ruhunun karşıtlıklarını çözmeyi, onu bütünlemeyi, müphem yanını ortadan kaldırmayı amaç edinmiştir; uyumlu, çelişkisiz, bütün insana böylece kavuşulacaktır!... İnsanı maddi (iktisadi) koşulların, bilinçaltının, cinselliğinin ya da güç istencinin... belirlediği fikri, sonuç olarak, hep indirgeyici, onu somut-kaotik varlığından koparan, sakatlayan anlayışlardır (felsefe, diğer iktidar kurumları gibi, soyutlayıcı, tümleyicidir).

Köken –ilk, başlangıç– arayışı, bu başlangıçta tümlük ya da ikilik aramak, boş bir kurgu. Madde-ruh, doğa-kültür, ben-başkası gibi karşıtlık ya da hiyerarşiler, insanın toplumsal (dolayısıyla kurumsal) varlığına denk düşse de, tüm bu karşıtlıklar, parçalanmalar insanı ezer, böler. İnsan, yaşayan haliyle,

içinde bulunduğu anda ve o andan yola çıkarak geçmişe ve geleceğe uzanışıyla –karşıtlıkları ve çelişkileriyle– anlaşılabilir ya da anlaşılabilir (ama vardır). O, doğayla, diğer insanlarla, kendisiyle çatışkılı, gerilimli, kaotik ve müphem bir ilişki içindeyken, başka türlü olamazken, ayırt edici yaratıcılığı bu müphemliğin farkında olmasıyla, burada ne tüm-lükten ne de hiyerarşik bir ilişkiye tabi kılınabilecek ikilikten söz edilebilir.

İnsanın müphemliğini aşikâr ve aleni kılarak, onu tanımlanabilir ve sınıflandırılabilir yapan şey, kaotikliğini bütünleme adına varlığını parçalayan, çokluğunu tekliğe indirgeyen toplumdur. Kitle; bi-rörnek, aleni ve hayatta kalmak için her şeyi mubah gören –kaotikası yalınkatlığa indirgendikçe çoban-sürü güdülerinden başka bir şeyi kalmayan...

Dinin, iktisadın, felsefenin, politikanın tarihi; insan üzerindeki zorbalıkların tarihidir. İnsanın “ney-se o” olma haline izin verilmez. Yokluğu, imkânsız imkânları, iç sesleri, suskunlukları, hisleri, gönül gözleridir tahrip edilen. (Doğa, zaten tahrip edilmiş; ilksel haliyle insanın, üstüne üstlük de toplumun

ve kurumların melezeleştirdiği doğa, o da bir zombi artık).

İnsan, doğal olmayan, mutasyon ürünü varlığını sürdürmek, kendine yer açmak için, doğada bulunmayan kültürel ve etik simgeler sistemini yarattığından, toplumu ve kurumları yarattığından beri, maddeye, doğaya, ben'e geri dönemez; tıpkı, ruh, kültür ve başkası adına da yaşanmış olan bu dönüşümden kaçamadığı gibi.

Parçalanmış, indirgenmiş de olsa, kaotikliğini ve müphemliğini yanında taşır insan. Topluma ve kuruma rağmen, her yerde ve her durumda kendini yeniden ortaya koyan, bu halidir insanın.

Yer üzerindeki en uzak geçmişinden Evren İçindeki geleceğine, biyolojik varlığından ruhsallığına uzanan, gidip gelen, fırlayan, kendini fırlatan insan; geçmişe ve geleceğe, şimdiki halini fırlatan insan –yüzünü ve bedenini, ayrı ayrı, geçmişe ve geleceğe döndüren, kimi zaman her ikisini de aynı yöne döndüren insan–; insanlaştırılmış olduğundan, bebeklik ve vahşilik hali zor kullanılarak uygarlaştırıldığından, aslında köleliğini köleliğine fırlatır daima.

Doğanın ve zamanın tutsağı olarak yaşamaya, ölmeye mahkûm olduğunu bilen tek canlı...

Kültürel simgeler yaratıcısı insan, tinsel varlık. Tinsellik; dünyayla, insanla dolaysız ilişkiye açılma, kendini dünyaya açma. Hayata ve ölüme, her haline, başkaya ve kendine, iç seyre, deneyime, vecde, suskunluğa, esersizliğe; yok etmeye ve yaratmaya... Şimdi, kimse, hayatı böyle yaşamıyorken...

Dünya Böyleyse; Politika, Bir İhtimal Olarak, Yenilginin Hatırası ve Başka...

Dünyanın, hayatın “böyle”liğinden rahatsız olma ve değiştirme isteği, gündelik hayatın içinde devinen insan için, hayattan kaçışın imkân ve imkânsızlıklarını temel kaygı haline getirir. İsyân: kendini dünyanın –gündelik hayatın– dışına taşıma girişimi...

Tarihte, yoksulların ve yoksunların isyanı, toplumsal bir tasarıyla özdeşleştiginde, çoğu kez, amaç ve araç kurumun kendisi olmuştur. Kurumlaştırıcı hareketten kurumlaşan harekete giden yol, kurum-karşıtı isyancıların cesetleriyle doludur.

İsyânın tarihsel yenilgisi, iktidarın ve devletin, gündelik hayat ve zihniyet ile birlikte, sürekli olarak yıkılmış ve yeniden kurulmuş, kurumlaşmış olmasıdır, tarihte.

Politika ve yığın... ayrılmaz ikili. Pragmatizmin, çıkarın, gücün ve iktidarın alanı ve oyuncuları...

Dışlanmışların, dışlanmışlıkları adına, sırası geldiğinde başkalarını dışlayabilmek için eylemi, iktidarın ve politikanın zihniyet dünyasına aykırı, yabancı değildir. Efendi olma ihtimali peşinde koşan, bu ümidin taşıyıcısı yığın, aldatılsa da kandırılrsa da,

inancı, politika alanının ve oyununun yapı taşlarından biridir.

Tarih, isyan tarihi; simgeleri kendi çıkarları adına kullanabilmiş, manipüle edebilmiş, yozlaştırıp bir köşeye atabilmiş maddi, yığınsal, kurumsal ve politik güçleri kayda geçirir. Algısal ve tepkisel olgulardan, dolayısıyla yığınsallaşabilen bir nesnellikten yola çıkan politikanın, iktisadı –maddi çıkarı– elinde yoğunlaştırmış iktidarla oyunu, tahakkümün bu iki temel ögesinin –politika ve iktisadın– isyanın da karakterini belirlemesi anlamına gelir.

Modern çağların başlarında, dışlanmışların isyanını, ister toplumsal reform adına olsun ister devrim, büyük ölçüde iktisadi gerekçelere dayalıydı. Kurşunların üstüne yürüyen işçi ve köylüler, kararlı bakışlar: Kapitalizmin ilkel bir vahşet sergilediği, burjuva devletin yeterince örgütlü, gelişkin ve kapsayıcı olmadığı, işçilerin fabrikaya tıkılmadıkları mutlu günlerin ve köylü atalarının anısının taze olduğu, iktidarın el değiştirebilir olduğunun kanıtlarının henüz göz önünde bulunduğu zamanların tablo ve fotoğrafları...

Fabrika yok olurken fabrikaya –kışlaya, tımarhaneye, hapishaneye– özgü hayat tarzı yerleşti: bölümlere ayrılmış, parçalı, kapalı hayatların, hayatın bütünlüğünden kopan, tekdüzeleşen hayatların egemenliği...

Kapitalizm yalnızca üretimle değil, tüketim, eğlence, seyir ve gösteriyle de tüm hayata nüfuz ettikçe, bu sistemin içinde yer alanlar, içerilmiş olanlar kadar dışlanmış olanlar da, varlık koşullarını sisteminkiyile özdeş görürler; kendilerine yer açmak için biraz itelemeleri ya da itelenmeleri önem taşımaz. Makro ve mikro iktidarların taşıyıcısı yığınlar, sömürülerek, ezilerek, baskı görerek; ama sistem dışına çıkmayı hiç istemeyerek, sistemde yer bulmayı arzulayarak, sistemin yıkılmamasını dileyerek, yıkıldığında kendilerinin de altında kalacağını bilerek, isyanı “normalize” etmişlerdir...

“Normalize” edilmiş isyan, “sıfır tolerans” ortamının isyanıdır. Kurumsal ve kitlesel katiller sürüsünün çoğul iktidarı, dışlamakla, kovmakla tehdit ettiğinde, esasen, imha etmekle tehdit eder. Muhalefetinin “normalize” edilebilir olduğunu kanıtlayan herkese, kendi dilini bularak suskunluğuna son

veren, dolayısıyla medya kullanan, söylemleştiren, söylem olan herkese uygun arpalıklar sunar sistem: “sıfır tolerans” koşuluyla.

Ve yine, bir ihtimal, insan teki kalır geride; ne iktidar olmak isteyen ne muhalefet, ne içerilmek ne de dışlanmak...

İsyan, toplumsal ya da şahsi, iz bırakır. İz, şahsi iz, yaşayanda, yaşadığını kendine kattıkça, ömür boyu kalır. İsyan dalgası yan anlamlarıyla birlikte geri çekildiğinde, kişi artık başkadır, öncekinden farklı; yaşamı, örnek olarak, anonimden sıyrılarak, belki de, başka bir toplumsallığın işaretlerini, ipuçlarını taşır.

İsyan, şahsi şiddet hali, kaçınılmaz olarak toplumsal ve politiktir; ama aynı zamanda, etik ve estetik bir varoluşa işaret eder: duygu, vicdan, ahlâk, adalet, hakkaniyet... Bu “başka” kavramlar, gündelik hayatı da “başka”laştırabilir. Sistemin gündelik işleyişini geçici de olsa kesintiye uğratan isyan, çalışmanın, kurumlaşmanın önüne set çekebilir, toplumsal oyun ve rolleri iptal edebilir. Bir tür “yeraltı” halidir isyan; bireysel, kurumsuz...

Şiddet, sahici, içten gelen, yaratıcı ve ilksel özelliklerinden soyutlandığından, kurumsal ve kitlesel bir kabuk bağlayarak insan tekine yöneldiğinden beri... şiddeti “bu dünya”ya, “bu insan”a yöneltmenin, kurumsal ve kitlesel şiddetin karşısına çıkarmanın biçimi de özü de değişmiş olmalı artık. Bir yeri bombalamaktan suikasta, banka soymaktan propaganda yapmaya, sanatın yaratıcılığından yıkıcılığına uzanan şiddet, bugün, ancak yokluğa ve suskunluğa yakın, esersizliğe yakın bir etik tavırla –lanetin ve felaketin estetiğiyle– varolabilir. “Bu dünya”yı ve “bu insan”ı yok etme isteği ile bu dünyada an be an yaşıyor –yiyor, içiyor, üretiyor, tüketiyor, görünüyor ve seyrediyor– olmanın gerilimini çoğaltabilir yalnızca şiddet.

Programsız; Bir Proje Olarak Yıkıcılık, Ortaklık

Bu yüzyıl, insanlığın hemen hemen tüm toplumsal ve politik tasarılarının yaşandığı ve yenildiği bir yüzyıl oldu. Burjuvazinininki de: Onun tasarısının sürüyor olması, artık ölümsüzlük çağında yaşıyor olmamızdan, bir zombi gibi varlık sürdürüyor olmamızdır.

Kapitalizmi ve türevlerini bir yaşam tarzı olarak üretmiş olan burjuvazi-proletarya ikilisi de, genel olarak yoksullar da kozlarını aynı zihin haritaları içinde paylaşagelmişlerdir: İktisadi akla dayalı politik önermeler...

Teknik (özellikle de iktisadi) bir konu olmaktan çıkmış olan tahakküm, sınıfsal, ulusal, ırksal düzeylerde; cinsiyet, kültür, yaş grubu boyutlarında artarak varlığını sürdürürken, tahakküm altındaki yığınlar, direnişleri ve uzlaşmalarıyla, sesli, gürültülü ve görüntülü söylem ve eylem çoğunluğu olarak, sistem içinde kalmanın, tutunmanın yolunu, çoğul iktidarların –aile, okul, iş yeri, hukuk, din, akıl; üretim, tüketim, seyir, işkence...– sesi, gölgesi, taşıyıcısı, kendisi olmakta bulmuşlardır. Ezilenlerin, sınıf olarak ezildiği bir sistem, yerini, tek tek ezen,

ezilenin de ezdiği çokkatmanlı ve çoğul iktidarlı bir sisteme bırakmıştır; herkesin hem kurban hem de cellat olduğu bu sistem çökecekse, artık herkes altında kalacaktır.

İnsanın insan üzerindeki tahakkümüne karşı çıkmayı devrim tahayyülüyle düşünmek, politikayı da iktisadi da (iktidar yaratıcı ve hiyerarşik bu iki merciyi) öne almak olur. Devrimin zihniyetinde, hareket, süreç, birey değil, sonuç, yığın, yasa, düzen, zorunluluk önem taşır. Ve, kurumlaşmış şiddete, otoriteye ihtiyaç duyan politik, toplumsal bir edim olarak devrim, yığınları manipüle ederek tahakkümü ikâme eder.

Yığın hareketinin manipüle edilebilir olması, aşırı-politik ve aşırı-ekonomik niteliğine bağlıdır: ya kendi güçlü, iktidarlı olmak ister ya da iktidara yaranmak.

İsyan, yığınsal bile olsa, başka bir ihtimali içerebilir: Sonuç pek önemli görülmez, hatta belirsizdir. Tasarlanmış bir dönüşüm hedefinden çok, mevcut hale dayanamamadır; güç ile, iktidar ile ilişkiden

çok, güç ve iktidar oyunlarının terk edilmesidir; kendilik ilişkisidir, kendine muktedir olma halidir; yığının ortak hissinden çok, tek tek bireylerin çatışkılı hissidir: kendi ve başkası hissi.

Devrim, yeni düzenlemeler -dolayısıyla kurumlar, hiyerarşiler- hedeflerken, isyan sürece bırakır kendini, hem toplumsalı hem de ben'i tahrip eder, yalnızca kendilikler kalır, tek tek ve birlikte. Bir nefis -geliştirme ve vicdan deneyimi olabilir isyan.

İsyan, programsız, el yordamıyla yaşanırken tek tek yaşantuları, zihniyetleri o an dönüştürür, kendilik egzersizi olur ve dönüşüm, kuyruklu yıldız gibi, yalnızca o an gören gözler için izini sürdürür. Ortak hiçbir şeyleri olmayanların ortaklığı gerçekleşir -aşkıta olduğu gibi, isyanda ve faciada...

İsyan halinde politik bağlanmaya yol açan şey, aidiyet, kimlik ya da hiyerarşi duygusu değil, feragattir ve feragat edilmesi gereken şeylerin başında iktidar gelir. Şiddet, vahşet ve facia karşısındaki acizlik duygusunun acıticılığı birlikte yaşanır. Birlikteliklerin, atılımdan, coşkudan değil, imkânsızlıktan, yokluktan, yok oluştan doğduğu bu ortamlar, etik ve es-

etik bir imkânın varlığına, insana işaret eder. Ölüm ve hayat karşısındaki mutlak yalnızlık, kadersizlik, mücadele edecek kadar köklü nedenler bulamama ve mücadele karşısında -gündelik hayat karşısında olduğu kadar, stratejik mücadeleler karşısında da- kendini kaçınılmaz olarak korkak hissetme, yenilmiş olma...

İmkânsızlık kışkırtıcıdır, tahrik ve tahrip edicidir. İsyan, kendilik egzersizleri ve esersizlerin ortaklığında tezahür eden şey, cinayette, akıldışılıkta, söylemdışında, kahaahada, suskunlukta, esrime ve hazda (acı çekmede) zaten gizli olandır; ötede, öteye, yoklukta...: Yazı.

Umutsuzluk özgürleştirebilir.

Bu yüzyıl isyancılarının ömrü gerilim noktaları arasında geçti. Büyük, global mücadele ve çözümler ile tekil ve spesifik alanlar arasındaki gerilim; iktidarın ele geçirilmesi ile önceki hiyerarşi ve tahakküm ilişkilerinin sürmesinin engellenmesi arasındaki gerilim: ütopyik stratejiler peşindeki yürüyüş ile hayatın gündelik zorunluluklarını yerine getirme arasındaki gerilim...

Cevapsız soruların gerilimi ortasında bir ömür sürdürmek, istenmeyen sorulara maruz kalmak, geri çekilmek, gerilemek, zaten yenilmiş olmak, yirminci yüzyıl isyancılarının kaderi, ruh hali...

Ve politika; isyancılar için, artık politik olmayan...

Ezersizliğe Doğru; Giderken ve Susarken...

Söz, söz değil artık: gürültü, dedikodu, itiraf, ifşaat; iftira, ispiyon, ironi, parodi... her türlü sahici ilişki ihtimalini ortadan kaldıracak kadar aşırı-gerçek, bu nedenle de sahte bir söylem manzumesi. Hemen hemen her söz basitleştirilmiş ya da kabalaştırılmış; dolaşımın ve pazarın çoktan parçası; iktidarların, kitlenin işgali altında...

Kendi sözlerini söylemleştirmiş olanlara ancak söylemiş, dolayımlanmış (medyalaşmış) başka sözler ulaşabilir; gürültüyü ve görüntüyü kullanan başka sözler...

(Ortak dil ve anlatılar, söylemin hangi tarafında durulduğuna bakılmaksızın, birbirlerine hiyerarşik olarak eklenir. Bu nedenle her karşı-söylem bile, iktidarın yapabilirliklerinin –dışlama, kapatma, imha etme, bağışlama...– göstergesi olarak güce ve merhamete çağrıdır. Marjinal, ezilmiş, bastırılmış, uzak tutulmuş, susturulmuş diller... bu diller de artık yan söylemler olarak pazara ve tüketime sunulmuşken, susmanın, işitilmediği için söylemleştiremeyecek dilinden başka ne kalmaktadır yasadışıya? Aynı

şeyi susuyor olmaktan başka ortaklıkları olmayanların ortak eylemi...)

Görüntüyü ve gürültüyü, dışı, “onlar”a –kurumsallıklarının ve yığınsallıklarının gücüyle hareket edenlere– bırakabilir kişi ve bu tavırda zımni bir şiddet vardır: Konuşarak, tartışarak, sistemin söylem deposunu çeşitlendirmek yerine, susmak, gerilim yaratır, kışkırtıcıdır; mahrem –karanlık, gölgede, niyeti belirsiz, anlaşılmaz– kalan şey, yasadışılığa adaydır.

Sessizliğin yasadışı olma ihtimali, ardında gizlediği şeyin tanımlanamaz, yansız, dolayısıyla ürkütücü olmasında yatar. Yıkıcılık –iktidarlara ve kitlelere dönük şiddet– ve yaratıcılık kaynağını, sessizlik saatlerinden ve esersizlik imkânlarından alabilir.

Yazı: İsteyenin ve seçenin okuyacağı metin, sessizliğe çağrıdır; kimseye ulaşamayacağını, ulaşsa bile birleştirici, harekete geçirici olamayacağını bilen, birleştirici, harekete geçirici olma isteklerinin tehlikelerinden beslenen bir yazı; başka bir hayat olarak hayatla örtüşen, örtüşemediği yerde yazma arzusu-na dönüşen sessizlik; zihindeki çağrışımları, imgeleri gizli kalacak, yazarın ve okurun suskunluğuna denk düşecek bir metin; tereddüt ve feragat; lanet tasarısı ve bir küfür olarak ütopya...

Yazısızlık

Yazının icadından binlerce yıl sonra; basılı bunca metnin ardından; okudukça insana her şeyin söylenmiş olduğu duygusunu vererek yazmayı (eylemi) engelleyen yapıtların ardından; bu yapıtların varlığına rağmen yoksunlaşmış ve yozlaşmış insan ruhunun başta edildesinin ardından; yazıyı anlamsız ve imkânsız kılan bunca şiddetin ardından; günümüzde, onca yoksunluk ve yoksulluk varken, görüntü ve gürültü bunca yaygın ve baskınken... her an her şeyin başımıza gelebileceği kaygısı içimize işlemişken, bir metin yazmayı, hayata dair sözler sarf etmeyi ve bunları yaymayı düşünmek, şahsi bir tavra, huzursuzluk ve öfkenin yol açtığı bir şiddet edimine atıfta bulunmaktır: İnsanlığa lanet bırakmak!

Yazının kolaylıkla yazılabilir ve dağıtılabılır bir hal aldığı bu yüzyıl sonunda, ufukta (aynada, yüzeyde) ne yeni bir aydınlanma ne de anlamlı soru ve cevaplar var. Hayatın ve insanın maddi-manevi çöküşüne; artan sefalet, yoksulluk, sömürü, baskı, şiddet ve ölüm ihtimalleriyle kuşatılmış ekolojik ve etik yokoluşuna koşut bu sürecin paradoksu, yazının ve fikrin paradoksudur. Fikir, hayattan elini ete-

ğini çekmiş, zekâ gösterisine ve ironiye dönüşmüş; akademinin ve ruhen akademisyenleşenlerin (ve medyanın) tekeline girmiş, meslek konusu halini almıştır. (Yaygınlaşan şey tekelleşir de; anonimleşerek, sıradanlaşarak...) Söz gibi yazı da yaygınlaştıkça, araçlarla aktarıldıkça, yüzeyselleşir, yüzeye dönüşür: Ardında elektronik bağlantılardan başka bir şey olmayan ekranın düz yüzeyindedir söz ve yazı; anlam yoktur, aktardığı tek şey kendi aptallaştırıcı varlığıdır artık.

Dertleri ve meseleleri olan insanların uykusuz gecelerine ya da günün ara zamanlarına sığdırdıkları, içten gelen dürtüyle yazdıkları, esin ürünü eserler değil, hiyerarşinin tepelerine çıkma ihtimali ve ihtirasi içindeki uzman teknisyenlerin “format” a uygun, “zorunlu” yayınları –“makaleler”i– yaygınlaşırken, hayat ve insan, düşünmenin, tefekkürün alanından uzaklaşmış, otobiyografilerimiz –çağımızın röntgeni– karbon kağıdıyla çoğaltılabilirlikten kopyalanmaya, klonlanmaya uzanan bir yelpazede, yazının konusu olmuştur.

Söz, yüz yüze ilişkinin, varlıklarıyla, vücutlarıyla, arzularıyla karşı karşıya gelen insanların diyalogu

olarak hayatın kendisiydi; bir yaşama sanatıydı diyalog. Sözden yazıya eksilerek geçti insan. Kağıdın ve kâğıt üzerindeki işaretlerin dolayımı yoluyla, kolektif söz ortamlarından mahremiyete, monoloğa çekiliş... Yine de yazı, yalnızken yazılan, yalnızken okunan, hayal gücünün okuduğu yazı, insana –içe– ışık tutabilen, dışa, başka hayatlara uzanmayı bilen yazı; paranın, akademik formasyonun ve ekranın tuzağına düşmeden önce, düşmediği sürece, düşmemenin yollarını aradığı sürece, sözün doğrudanlığıyla değilse de, yazıya özgü içkinlik, sessizlik ve yalnızlıkla, hayata değmeyi bilmiş olmalıdır. Ama hayata değdikçe, hayatı değiştirme ihtimalini de tüketmiş olmalıdır, hayattan çekilmiş olmalıdır, iktidarsızlaşmış olmalıdır.

Değiştirme gücüne sahip olan iktidarlı yazının, yazının iktidarının yarattığı faciaların da yüzyıldır çağımız.

Söz yaratmaktan yazı yaratmaya, yazı yaratmaktan görüntü yaratmaya geçiş ve iç boşaltma; herkes hem röntgenci hem de teşhirci artık. Kurumsal ve hiyerarşik alanların mahpus ve gardiyanları, yaygın, de-

mokratik, erişilebilir, ama yaşamayan, cansız iktidar aygıtları: Söz, yazı, görüntü.

Yazının (sözün, hatta görüntünün) bittiği, bitirken de, onca sözün, yazının, görüntünün boğduğu insanı da peşinden sürüklediği bir dönemde, bu metin, ümitsiz, hüznü, karabasanlı bir edim, iktidarsızlığıyla varolabilen bir teşebbüs olarak, ancak laneti bulaştırma arzusundadır.

Doğa ve zaman karşısındaki tutsaklığına, nesnelere, kurumların, ses-söz-görüntü toplamının tutsaklığını da eklemiş olan insan, olsa olsa aşağılanmaya layıkken, bu metin sessizliğe ve düşünmeye çağrı yaparak, kendi paradoksunu çaresizce üstlenir.

Onca yaşantıya, söze ve vesikaya rağmen, yaşamını bayağı bir ampiriklikle kuran, hayatını soyulaştırmak yerine aşağılanmayı tercih eden insan karşısında bu metin de benzerlerinin akibetine seve seve katlanacaktır: Yokluğa, sözün de bittiği yerdeki gönüllü yokluğa kendini fırlatıp atarken, yokluğa firar ederken, insana küfredebilmiş olmanın hazzı...

Hayata ve insana dair yazmak, bir ihtimali hep

saklı tutmaktır: Yazanın ya da okuyanın hayatta kalma, hayatta olma ihtimali! Facianın ardından, facia sırasında, göçüğün, yıkıntılarının, harabenin altında: Ütopya, toplum, insan, doğa, yokluk, yok olurken...

Bu nedenle bu metnin tüm referansları kendine ve hayatadır. Kendi içine kapalı bu metin, hafıza oluşturmanın ve kalıcılığın, bu eğretilik ve yıkıntılar ortasında dışa açılmanın yolu olabilir: Unutamamanın kâbusu, yokoluşun kendini hep hatırlatması, isyan ihtimali, facia beklentisi, belki...

2. Bölüm

Başka Sözler, Biraz Daha, Derine

Hiçbir şeyin artık eskisi gibi olmaması için Auschwitz'ten bu yana bunca emare birikmişken hâlâ felsefe yapıyor, şiir yazıyor olmak bir yana, yaşıyor olmak bile bir karabasan gibi kuşaktan kuşağa aktarılıyorsa ve hâlâ yaşıyorsak; direndiğimiz her yerde iktidarların kadirimutlaklığını dengelediğimizi, geri çekildiğimiz her yerde oyunu iktidarlara terk ettiğimizi fark ediyorsak; çıksız, ümitsiz, kısır döngüler içinde, giderek daha kötüye gidişi her an hissederek hâlâ yaşıyorsak; intihar etmiyor ve yaşıyorsak; hayatlarımızı iyi ve kötü, doğru ve yanlış gibi estetik, etik kategorilerle değil, kötünün kötüsü, yanlışın yanlışlığı gibi "alt" kategorilerle ifade ediyorsak; ve yaşadıklarımız ancak bir öfke yığını olarak içimizde birikirken, üstüne üstlük ayakta kalmamızı sevgilerimizden çok öfkeleri-

mize borçlu olduğumuzu da fark ediyorsak... belki de tüm bu farkındalığımızdır, yıkıcılığımıza etik ve estetik bir değer katabilen.

Bu katliam çağında, onca yıkımın ardından dünyaya gelmiş olmak, yaşıyor olmak, sürekli kan kaybetmektir. Birileri her gün işkence makinesini döndürmeye, ötekiler bu çarklardaki yerlerini almaya gönüllü ve zorunlu olarak gidiyorsa, yazı, ancak bir cerahat gibi akabilir ve bir irin gibi yapışıp kalabilir yazanın yüzüne. Akmıyorsa ve yapışmıyorsa, şıklık ve zarafet olarak kendini gösterebiliyorsa hâlâ bir yerlerde, yazı, yazı olmaktan çıktığı içindir; hakikat arayışından, kendini aramaktan vazgeçip, eylem olarak eylemle ve söylem olarak söylemle, iç tutarlılıkla yetindiği içindir...

Çaresiz Bir Varlığa, Boşluğuna; Yine Yazısızlık

Şenliğin ve şiddetin kalıcı, kutsal atmosferini solu-
yor olmaktan mutlu yığınlar ortasında, insan teki
mağdurdur: salyalı ağızları, lağım kokulu nefesleri
ve pis suratlarıyla sırtanlar, bağırp çağırın, saldı-
ran ve öldürenler, ses çıkaran ve görünenler hep
aynı yığındır... iktidar ve güçsever yığın.

Olabilirliğin ve mubahın sınırlarının ortadan
kalktığı bu dünya değişmez değilken ve değişirken;
değiştirenler güce ve iktidara sahip olanlar, olmak
isteyenlerken; kötüleşerek değişen bu dünyayı be-
nimseyecek, bu dünyada pay sahibi olabilecek bilinç
kitlelerde varken; lanetin yıkıcılığına (ve yaratıcılı-
ğına) başvurmaktan başka ne kalıyor insana? Peki
ama laneti yazıyla bırakmak niçin? Bir bombayla
birçok yeri yok etmek, bir suikastla ya da bir intihar-
la da sarsıcı olabilmek mümkün; bir işkenceciyi, bir
sömürücüyü “eksiltme”nin vicdanı rahatlatıcı etki-
si tarihsel olarak bilinmekte; ama “naklen ölüm”
ve “naklen cinayet” çağında yaşarken, aleni olarak
ortaya çıkmayı, görünmeyi, duyulmayı, dolayım lan-
mayı (medyalaşmayı) gerektiren böyle bir tavır da
sistemin kanallarınca emilecek, görüntü ve gürültü
düzeyinde, haberin, sansürün, eğlencenin ve “show-

business”ın yıldızlaştırıcı sistemi içinde, diğer her şeyle eşitlenecektir. Üstüne üstlük, devletin ve iktidarların kiralık katillerinin intikam hırsı, kitlelerin kan görme ve linç arzularıyla birleşerek, aşağılık bir şiddetin sergilenmesine ve ellerinde bayraklarıyla, salyalı ağızlarıyla sokaklara dökülen kölelerin alkışlarını işitme ve seyretme işkencesine yol açacaksa, onları bu lağım çukurunda elleri boş bırakmak ve çirkefi üstlerine boca etmek tercih edilebilir.

Yaşanmış onca hayat, yazının ve sözün binlerce yıllık varlığı ve yazılmış sayısız kitap, insanlığın daha bilge, daha erdemli bir yaşamı değil, sürü halinde cehaleti ve erdemsizliği seçmesinden başka bir sonuç yaratmamışken, yeni bir metni yazılı sözler yığınının katmaktan bir şeyler umuyor olmak, metin ile okur arasındaki ilişki alanının hâlâ mahrem özellikler taşıyor olmasından kaynaklanabilir: Yazılı metnin, yazı olarak, kitap olarak, şahsiliği ve şahsa dönüklüğü, okumanın genellikle sessiz bir edim olması, okuma sürecini, alenileşmeye, hatta söze sığmaya yatkın olmayan, tanımsız, muhtemelen de iktidarların dışında, yasadışı bir süreç kılabilir. Bu ilişkinin içerdiği şahsi ihtimallerin belirsizliği, bir

sözün ya da bir paragrafın ne zaman, hangi koşullarda hatırlanarak kişiyi etkileyeceğinin bilinmemesi, okuma birikiminin sonuçlarının belirsiz olması, yakayı ele vermesi mümkün olmayan “...-ı okumuş olanlar” topluluğunu, en koyu gizlilik koşullarında, ortak davranışlara, tahrip ve tahayyül gücüne sahip kılabilir.

Hayatsızlık, bir veda şarkısı; olamayana...

Ömür, süre, uzadıkça, hatırlanan hislerdir yalnızca. Kâbusa dönüşmüş ya da özlenen her şey, aklın karanlık dehlizlerine ya da akıl ve dil dışına tıklı kalır: Olayları tarihleyememe, akılda tutamama, aynı şeyleri tekrar yaşayabilme ihtimali ve korkusuyla, beklenmedik anlarda oradan buradan taşan anılarını birbirine ekleyerek yaşamaya alışır insan.

Tarihlemek, anında, olay olay ortaya dökmek de yüzeyde kalmak olabilir, derin suları boşaltmak olabilir: Tarihe ilgi, yüzeye duyulan ilgidir, belki. Olayın ve yüzeyin sayısız biçimde yeniden işlenebilirliği, oyunculluk ve ironi içinde düşünmeye imkân tanıdığına, tarih ve olay, dokunmayacak ve dokunulmayacak mesafede olduğunda, kaldığında, tarihe ilgisizlik, hayatın “böyle”liğinden de uzak durmaktır, belki.

Kâbusun tarihi, yıkımın tarihi: Düşüncelerin, inançların, hareketlerin, ütopyaların yıkımından, belleklerin, yaşantıların, kentlerin, dünyanın yıkımına dek uzanan bir tarih. Ve hâlâ yaşıyor olmanın gücünü ihanetten alan kuşaklar; yazılabilirliğin, ayakta kalmanın bedelleri; yıkıntılar altından çıktuktan sonra bile yıkıntılar peşinde koşabilmenin gücü; tarih... Oldu bitti, nesnellik; ama yaşanan an, yaşayan için, yapılabilir olandır, yapılabilir sanarak, kimi zaman da yaparak, öznel; öznel, güç ve iktidar ister. Mağlupların tarihi, akıllarını, dillerini yitirmişlerin tarihi, kısık sesli, kekeme, detone tarih; rüyada yinelenir her şey. Mağlup ise muktedir olandır, tarihsizdir, belki...

(Tekrarın hikmetiydi hayat: Doğa çevrimlerinden cinselliğe, gündelik rutinlerden ruhsallığa, her şey, tek bir toplu iğne başında gidip gelme çabası; tıpkı ilerlemenin cehennemi gibi. Aralarına kopya kağıdı yerleştirilmiş hayatları tekrarlayan kitleler, üretmenin, tüketmenin, seyirciliğin ve oyunculuğun ezberine vakıf olanlar, tarih içre olanlar!)

Vaat de bir vecd hali artık: Sistem, kitlelerin “çıkarları”na hitap ediyorken, umut bağlayarak katılanlardan çok, umutsuzluklarına rağmen sistemi yeniden üretenler önem kazanmışken, sistem iktidar vaat ediyorken, çoğunluklar kadar azınlıklar da iktidardan pay alıyorken...

Grup ya da sınıflara değil, tek tek kişilere hitap etmesi umulan isyan, ruhun yasadışı, karanlık alanlarında ortaya çıkar –ya da çıkmaz. İsyân hissi, hayatı hissetme hissidir. Hissizlik, hayatsızlık, ancak yığınsal hareketlerde gösterir kendini. Kimlik, aidiyet, çıkar; kolektif vecd unsurları. Hareket biter, yığın geri çekilir ya da üste çıkar, kolektif simgelerine dört elle sarılır. İnsan teki ise, her halükârda hisli, mağlup, kendini sunar yalnızca, akıldan ve dilden yoksun; o bir bağıştır, armağandır, vaatsiz vaat olarak yaşamıştır her şeyi ve artık yalnızlığa bağışlar kendini, yalnızlığı bağışlar, sessiz...

Başkalarıyla birlikte ve başkalarına dönük, kaçınılmaz varlıklarıyla başkaları ve kendi –birbirlerinin başkası olan kendiler–, farklı ve aynılar; hayatın etik, estetik cehennemi, cenneti. Fedakârlığın,

kendinden vazgeçmenin, bağışın, dayanışmanın, karşılıklılığın, söylemsiz, ortaklıksız, esersiz, kendini vererek, bırakarak yaşanışı; vazgeçebilmek için, yoksullaşmak için varolmak. (Ahlâki olmaktan çok varoluşsal olan sorumluluğun hazzı da şiddet içerebilir: “Fazla”, “zengin” varlıklarıyla yer işgal edenlere karşı; “eksilterek”.)

(Affederken de... Zaman tereddütlerle, vehimlerle geçerken, esersizlik ancak bir başkasının, sevgilinin, dostun yanında yaşlanmanın armağanı olabilir, unutturken de hatırlanan hatıralar, yokluklarıyla var kılarlar hayatı, elvedayı.)

Kişinin kendi karşısında, hayat karşısında mesafeli olması, bencillikten, hırstan uzak durmayı bir ihtimal olarak içerse de, bu dünyadaki varlık, bir şeyler “kurma” arayışından çok, yok oluşun kaçınılmazlığı karşısında, geri çekilişe, yoksullaşmaya verilecek üst başlıkta, negatif ütopyada bulabilir anlamını.

Yok olurken... dünya da yok olurken, ölüm, tesadüfi olarak bir adım mesafede / ötede / beride dururken, bu ölümün peşinden / önünden, facianın

yamı sıra, hep beraber giderken... ortak hiçbir şeyleri olmayanların ortaklığında, ölümü –hayatı– anlamlandıracak bir duygudaşlık –karşılıklılık, tereddüt ve öfke– kolektif bir hayatın imkânları doğabilir: Negatif ütopyalar, önce boşluğu görenlerin, boşluğu öne koyanların komününde yeşerir.

Ölümlülüğün fani olma ötesinde anlamlar edindiği, zamansızlık ve mekânsızlık duygularıyla eşdeğer olduğu bu çağda, ancak yıkıcı bir duygu, toplumu yıkarken kendini de geri çeken, yoksullaştıran bir varoluş yaratıcı olabilir: Yokluğun, yetersizliğin, muhtaçlığın bilincinde saklıdır hayat.

Verili olandan –yüzeyden, görüntüden, kitlesel ve kütleli olandan– yola çıkmak, sahtekârca ve bayağı bir ölümsüzlüğün savunusunu yapmak, sistemin dayattığı –ve daralttığı– sınırları veri kabul edip hayatta ve ayakta kalmaya çalışmak demektir.

Hayatı, hayal kırıklığından da öte, bir felaket imkânına, facia beklentisine açık kılan, bu imkâna ve beklentiye dayanarak var kılan şey, kendini tamamlamak için değil, kendini açmak için, kendini tartışma konusu etmek için, muhtaçlık, yoksulluk, iktidarsızlık adına, başkasına yapılan çağrıdır, muk-

tedir olma çağrısı; yetersizliğe son verecek şeyi değil, giderdikçe derinleşecek eksiklikteki aşırılığı arama çağrısı. Kendini bırakma ve bağışlamanın sessizliğinde, çıplak ve yalın...

Paranın ve sopenin istilasına açık bırakılmış bir dünya, seçenek çokluğunun seçeneksizlik olduğu, düz dünya. Merkezsizleşmenin merkezileştirildiği (küreselleşmiş) bu dünya, çoğul ve parçalı iktidarlara doğru evrilirken, farklılık, çoğulculuk, hoşgörü söylemleri de yeni tahakküm alanları açıyor: Tanımlanmayı ve sınıflandırılmayı kabul eden, söze gelen cemaatlerin inisiyasyon törenlerinde dökülen kanlar, sistemce özümseme arzusundaki kölelerin efendiler karşısındaki güç gösterisidir.

Feragat asla kitlesel bir özellik değil.

3. Bölüm

Hayatı Kullanmama Kılavuzu

Negatif ütopya, ufuk çizgisi, bakış: Önce boşluk, sonra, boşlukta, kendini bilmek, iktidarsız, başka ve başkasının davetkâr varlığı, sorumluluğa, yüz yüze ve doğrudan ilişkiye; yoklukta, yok oluşa gidişte...

“Kendini bil!” ile “bildiğim tek şey hiçbir şey bilmediğimdir” arasındaki ilişki ve gerilim, hayatı bir negativite olarak kurmanın yapı taşı olabilir. İç deney, kendini seyretme, seyrin şahsiliği ve seyir hissi, kendine ve başkasına mahrem açıklık...

İsyanı pozitif bir içerikle, önceden tasarlanmış bir ütopyanın baskıcılığıyla tasarlamaktan ve muhtemelen ütopyaya ihanet etmektense, felakete, yokluğa ve hiçliğe gidiş çizgisi üzerinde, negatif bir bilmeye (bilgiye değil) dayanarak tasarlamak, çok daha temelde, çok daha yalın, insana ve varlığa çok

daha yakın bir yerden tasarlamak, biz “modernler” için anlayabilmenin ve anlatabilmenin güç olduğu, ancak hissedilebilecek, gönül gözüyle görülebilecek bir noktadan yola çıkmak, hayata ve aşkınlığa yakınlaşmak olabilir.

Varolmak, hayatın köleliğiyle birlikte, kendini ve başkalarını hissetme imkânı içinde, bu etik ve estetik sorumlulukla, boşluğu, öne, geleceğe koymak, ilk önce boşluğu görmektir.

Varolmak kişiseldir; öncelikle “kendini bil”mek, kendindeki boşluğu görmektir. (Kendi: kuşatılmış varlık. Doğa/zaman, toplum –kurumlar ve başkaları– tarafından kuşatılmış ve psiko-fiziksel olarak belirlenmiş; bilen, bilmediğini bilen, bildikçe aşan, şaşan, aştıkça, şaştıkça, hiçleşen, boşluğu kapsayan, kapsayıcılaşan varlık; hem kendi hem başka, birlikte ve ayrı, cehennem ya da cennet olmadan önce, müphemliğiyle var olan, hem kendine hem başkasına muhtaç ve karşı; kendini ve başkasını tekil, dolsuz, yüz yüze ilişkiye mahkûm eden...)

“Kendini bil”mek (gönül gözünün açılması); ne bilinçlenmek, ne de bilgi sahibi olmak (her ikisi

de verili yaşantı mirasına –onaylayarak ya da yadsıyarak– eklemektir, cemaat jargonu sayesinde iktidarın basamaklarında yükselmektir). “Kendini bil”mek, öncelikle, insanın kendi içine bakışı, kendini seyredişidir, kendisiyle arasına mesafe koyabilmesi, kendi iç dilini –suskunluğunda– tanımasıdır (tanımak; her gün yenilenen, yinelenen muhasebe). “Kendini bil”mek; bilen varlığın doğanın bir hatası olduğunu, doğanın kendi katilini yarattığını bilmek; dahası, bu katilin, hem efendi hem de köle olduğunu bilmektir.

Hakim olunamaz ama boyun da eğilemez doğa ve zamanın yanında, doğa ve zamanla birlikte-varoluşa dair bilme, olsa olsa facianın sınırlarının bilinmesidir.

Gerçekliği, gerçek olduğu için sevmek, bu nedenle ondan nefret etmek; burada, şimdi, yaşıyor olmanın, intihar etmemiş olmanın anlamı. Yeryüzü ve insan, güzel ya da iyi olmanın ötesinde, öncesinde, var, kabulü zor ama böyle. Kabul, dünyaya, hayata, acılara ve sevinçlere açık olmaktır, yaralanabilir ve yarayı taşıyabilir olmaktır. İktidarın bilgisi ise, duy-

guları, sevgiyi ve nefreti kovmuştur. İkâme etmeyi, ehlileşmeyi, kolektif duyguların ifadesini kurumlara havale etmeyi, maskeleri, zırhları öğütler bu bilgi.

Kişinin, kendine, başkasına, hayata koyduğu mesafe, yakınlaştırır: Boşluğa ve sonrasındaki her şeye, kendine, başkasına ve suskunluğa. Susma, yüzeyi değil, dibi, içi doldurdukça, öfke ve şiddet, kişiyi kitleden ve iktidardan uzaklaştırır.

“Kendini bilme”, toplumun bireyi değil, bireyin kendini eğitmesidir. Toplumsal, kurumsal eğitimin getirdiklerinin unutulmasıdır; toptancı ve genelleyici eğitimin kişinin yaratıcılığını ve yıkıcılığını yok etmesine karşı direniştir. İktisadi, politik yapısı ne olursa olsun, tüm çağdaş toplumların dayandığı “yetişkinlik ideolojisi”ne –yurttaşlık hak ve ödevlerinin bilincinde, evli, çocuklu, çalışan kişiler– ayak direme ruhu, ideolojik sürekliliği parçalama arzusu, bu dünyada ve şimdi, hayatın başka imkânlarına açık olma; kaçış yolları, patlak ve çatlak arayışı...

Felsefe tarihinin öğrettiği: Bireyin benlik ve başkalık potansiyelini bu dünyada ve şimdi ger-

çekleştirmesinden kaynaklanan “kendini bil”me olmaksızın hiyerarşiye karşı çıkış nafiye bir çaba kalır (yığınsal isyanların, devrimlerin de öğrettiği budur, trajedinin bilgisidir bu).

Özgürlük hâlâ vazgeçilmez bir önyargı ise; otoritenin, hiyerarşinin olmadığı (gücün kurumsallaşmadığı) bir hayat tahayyül etmek, toplumsal kurumları ve ilişkileri hedef almak, sınıf, devlet, hukuk, eğitim, aile, din... kurumlarının yokluğunu tasarlamak, ilişkilerin, simgelerin ve inançların kurumsuz yaşanmasını istemek, bunca yıkımın ardından, hâlâ mümkünse; diğer yandan, kendimizi çok daha iyi, biraz daha iyi hissettiğimiz (kendimizi hissettiğimiz; bedenimizi, ruhumuzu duyumsadığımız) bir hayatın, zamanın (geçmişte, şimdi, gelecekte; ama hayatta) hatırası, hayali de peşimizi hiç bırakmıyorsa; kendimizi zamana, tarihe bağlı hissetmekte güçlük çektiğimiz, bizim hatırladıklarımızı hatırlayan tek bir kişi bile bulamadığımız, kendimizi yerliyurtlu hissedemediğimiz, mekânlardan soğuduğumuz bu çağda, kurumların toplumdan, toplumun kurumlardan ayrı düşünülmeceği ortadayken, yıkıcılık (ve yaratıcılık) topyekün karşı çıkıştan, oyunun külli-

yen reddinden geçebilir... Bu durumda, nihai olarak, tek tek insanlara seslenmekten, ortak hiçbir şeyleri yokken (özellikle ortak kimlikleri, söylemleri ve sözleri yokken) oluşan ortaklıktan, facia karşısındaki ortaklıktan –yıkımdan, yıkım altında kalmaktan, ölümden, ölüme gidişe eşlik etmekten– yola çıkarak, toplumu (ve kurumları) değil ama yeni bir toplumsallığı hayal edebiliriz. Burada –öte toplumsallıkta– buluşulur; yalnızca sözlerle ve eylemlerle değil, gözlerle, ellerle, sessizlikle, kan kaybıyla, bilinç yitimiyle, yaralarla, doğrudan doğruya, yüzleşilir. Davetsiz ve teklifsiz, dolaysız mevcudiyetler, ıstırapın (haz da ıstıraptır) derinliklerinde, kendilerini tanıyarak ortaklaşır.

İnsanı “başka” kılma arzusuna –zora– yer yokken bu hayalde; başkalık –ve kendilik–, buluşmanın ve ortaklaşmanın tesadüfiliğinde olabilir ancak; başkalık, örnekte. Ve tecavüzün, ihlalin, engelin ortasında, yaşamı yaşam kılacak, birörneklikten kurtaracak örneklik, yasadışılıkta, –bulunabilirse, varsa– kaçış çizgilerinde olabilir ancak.

Tüm fiillerin iktidarın ve kitlelerin hizmetine

verildiği bu yüzyıl sonunda, öldürmemeyi, bağır-mamayı, görünmemeyi, görülmemeyi, işitilmemeyi, fark edilmemeyi, seçilmemeyi –kısacası, negativediyi– “seçmek”; hareket etme isteği içinde olup da yerinden kımıldayamamak ya da gönüllü hareket-sizliği seçmek anlamlarına da gelebilecekken, bu tavidan ince bir çizgiyle ayrılan, ayrılacağı umulan böyle bir negativediyenin –ve bu metnin– peşine düş-mek, isyanın ve şiddetin negativedisine inanmaktır: Huzursuz ederek, tedirgin ederek, varoluşu örnek olarak ortaya atarak, lanet bırakarak...

Kurumların ve toplumsal rollerin esaretinden aza-de bir yaşam, düzene değil, güdülerin serbest bırakılmasına gidiş çizgisinde yaşanabilir. Bu, insan var-lığının kaotik uyumunun dolaysızca ve tesadüfen, kendiliğinden ifade bulduğu –bu nedenle yığınlaş-maya, kitleselleşmeye, birörneklige imkân tanıma-yan– etik bir tavrın sergilenişidir aslında. Hiçliğe, felakete gittiğinin farkında olan tek tek insanların, ortak hiçbir şeyleri olmayanların, itiraf edilemeyen, esersiz cemaati... Rolsüzlük, yoksulluk, ruhsallığın incelikli ifadelerle dışavurumu, etik, tinsel ve estetik açılımlar, başkalığa ve aşkınlığa...

Gündelik Hayatın Faşizmine Karşı Yaşama Kılavuzu

Kurumları, ilişkileri, parçalı bütünlüğü, saat çizelgeleri, sürati, döngüsel ve bitimsiz karakteri, aynılığı... ile gündelik hayat, insanı aşağılar, gayri insanidir. Ve, insanda biriken tek his şiddettir (öfke, nefret, lanet). Her şeyi yok etme ya da tüm faşistleri öldürme isteği duymak, –ne yazık ki– “fazla” varlıklarıyla yer işgal edenlere yönelik bir küfür, burada ve şimdi yaşıyor olmanın kaderi... İnsanlığa laneti ve huzursuzluğu miras bırakmak, yüz yüze ve mahrem bir ilişki imkânını miras bırakmak: Aleniliği ve yasadışılığı birlikte düşünmek; alenilik mahremiyette, yasadışılık topluluk içinde...

Yasadışılık, toplumsal kurum ve ilişkilerde yasaktır: Hapishane, kışla, hastahane, tımarhane, okul, yatakhane, yemekhane, işyeri... toplum.

Ne onaylanma arzusunun ne de onaylanmama korkusunun olduğu yerde başlar yasadışılık; kitlenin ve kurumun gündelik hayata müdahalesinin reddiyle sürer; görünür ve şeffaf olmayı reddetmekle sürer. Yasadışılık mutlak bir anlam içermeyebilir, aralıklı, arada, kaçış noktalarında yaşanabileceği gibi iktidarın tanımladığı bir dışlamanın ve imhanın hedefi olarak da yaşanabilir. Yüz yüze, dolaysız ilişkinin var

olduğu yerlerde –yoklukta, faciada, aşkta, dostlukta...–, gündelik hayatın akışını yavaşlatan, ciddiyetini bozan hallerde, oyunda, yasadışılık hep vardır.

İktidarı mülkiyetle, devletle, devletin ideolojik ya da hegemonik aygıtlarıyla özdeşleştirmek; veyahut her yerde, özellikle mikro ilişkilerde, bedende işleyen bir çokluk fenomeni olarak düşünmek; “bu” iktidardan kurtuluşu iktisatta veya iktisadi aklın dışında, hatta yaratıcı gündelik hayatta tasarlamak... Yirminci yüzyıl sonu insanının hayattan yoksun kalışı ve maruz kaldığı faşist gündelik hayat karşısında tüm bu tasarılar aynı ölçüde çaresizdir.

Kültürel yasadışılık, sistemin gündelik hayat mekanizmalarını, faşist gündelik hayat biçimini reddetme yolları aramakla, kişinin kendi hayatını kendine doğru fırlatmasıyla (kendilik egzersizleriyle) mümkün olabilirse eğer, sanatsal, ahlaki, politik olarak reçetelendirilmeyen gündelik deneyimlere dayanarak da yıkıcı (ve yaratıcı) olabilir. Yalın bir hayatın kaosu, birlikte elveda diyebilmenin ortaklığı, yokluğun suskunluğu... tüm bunlardaki isyankârlık, kendini sundukça, örnek olarak var oldukça, kendi

varlığını gerçekleştirirken başkalarına da yer açabilme –gündelik hayatın faşizmini geriletebilme– yeteneğine sahip olur. Esersiz bir varlık, kendisi ve başkası olabildiğinde, kendini yaratmakla övünebilir... İsyan, isyanla hesaplaşarak mümkündür; gerilimin bilinci ve vicdanıyla sürer isyan.

Hayatı iktisadi, politik, sosyal ve bireysel kılan kapitalizm ve faşizm, isyanı da iktisadi, politik, sosyal ve bireysel kılmıştır. İnsan, bu alanları –gündelik hayatı– tahrip ederek yeniden doğabilir ancak; ve yer açabilir: hayata, evrene.

Ne tarihsel evrime ne de iradi müdahaleye bel bağlamak... Anakronik referanslar, farklı zaman ve mekânlar (köy komünleri, Yunan polis'i), ortaçağ cemaatleri, narodnikler, anarşistler, '68'in örgüt olmayan örgütleri, tüm bireysel isyancılar ve etik kaygılar taşımış yığın hareketleri...) tek bir önyargı altında –özgürlük ve eşitlik– bağdaştırıldığında, doğaya, kendiliğindenliğe, ilksel anlamıyla kültüre ve yaratıcılığa, bireylik haline inanıldığında... iktisadi ilerleme yerine basitleşme ve ahlâki erdeme (yoksulluk, potlach); iktidarsızlığa, otoritesizliğe; a-poli-

tik, anti-politik olmaya (kuruma, iktidara hem amaç hem de araç olarak karşı çıkış); politik devrim yerine etik isyana; doğrudan eyleme; dolaysız bireysel karara; bir sınıftan çok, ortak hiçbir şeyleri olmayanların ortaklığına inanıldığında... hayatı tahayyül etmek... bir vehmin ortasında, faciayı beklerken, bu yüzyıl sonunda, bu yüzyıl başında, gündelik hayatın içinde...

4. Bölüm

Facia Beklentisi ya da Facianın Hikmeti

İnsan faciaya layıktır.

Artık ne doğaya, ne de daha basit, daha az karmaşık bir hayata dönüş mümkün. İlerisi ise, insansızlık, hayatsızlık –devam. Bugün, gündelik döngü; düşünmeye, hayale, yaratmaya yer yok. İnsanlıkdışı, faşist çevrim.

Facia, tek çare. Dayanışma için, ortaklık için. Doğanın ya da insanınki, beklenen, eli kulağında (isyan da faciaya dahildir, kendiliğindenliğiyle, anılığıyla).

Gündelik hayat aksar, durur, kurumlar işlemez, herkes ortadadır, yalın, çıplak, hiçbir şeysiz, ortak ve gerçek. Aniden, mülksüzleşilir, eşyasız, evsiz, hatta yakınsız, tanıdiksız, sevgilisiz kalınır. Ortalık

yerde, yıkım, talan alanında, ya da çırılçıplak. Yaralı. Yüz yüze. Karşılıklı. Tanımazken. Hiçbir ortaklık yokken. Kaotik ve müphem insanlar. Adım adım. Başlangıç. Başlarken, yeniden sahiplenmek için değil, mülksüz kalmak için, mülkiyetsizlik bir yana, hep birlikte, malsız, göçebe ve esersiz kalmak için, iktidarsız, simgesiz kalmak için, facianın şiddetiyle, yıkımın gücüyle, yeniden, insanlığını –ve hayvanlığını– hatırlayarak, hissederek...

Son İmge

Arabacı atını kamçılar, yalnızca at görülür, bedeni, iri, devasa, şaklayan kırbaçlar ve atın yüzü, güçsüz, acılı. Arabacı, kaba saba, halk, yığın, kırbaçlar birbiri ardına, bir, iki, üç, dört, beş, altı, yedi, sekiz, dokuz... Yaşlı, kocaman bir adam, atı görür, ağlamaya başlar, hıçkıra hıçkıra, çaresiz, bakışları ata kitlenmiş, hıçkıra hıçkıra, inen kırbaçlara, gırtlaklarını sıkamadığı arabacıya ağlar. Arabacının, şimdi o atı kırbaçlayan arabacının, başka bir zamanda, aynı zamanda, efendisinin kırbaçları altındayken, efendisinin ayaklarına kapandığını bilir. Beyninde artık başka bir ses çınlamamaktadır, şaklayan kırbaçların sesi, beyninde tek bir şey...

Facia beklenir, ayak sesleri duyulur –doğada, toplumda, yoksullukta ve zenginlikte, aşağılanmışlıkta–, bekleyenler ve duyanlar hep vardır: Doğada, toplumda, yoksullukta ve zenginlikte, aşağılanmışlıkta...

Sonsöz Yerine Kaynakça

Bu kitabın, bu kitaptaki metinlerin, düşüncelerin kaynakçası hayatın kendisidir; bana miras kalan, beni etkileyen ve benim etkilediğim hayat; yaşadıklarım, okuduklarım, yaşamadıklarım, hayallerim, rüyalarım, korkularım, kâbuslarım, sevdiklerim, aşklarım ve nefretlerim; şefkatli ve şiddetli olan her şey, herkes... teşekkürler!...